

Джордж Гордон
БАЙРОН

Змій же був мудріший за всіх тварин польових, що їх створив господь бог.

«Буття». 3. 1

Панові Вальтеру Скотту, баронету, цю містерію про Каїна присвячує його відданий приятель і вірний слуга.
Автор

МІСТЕРІЯ

ДІЙОВІ ОСОБИ

Чоловіки:

Адам
Каїн
Авель

Жінки:

Єва
Ада
Зілла

Духи:

Ангел господній
Люцифер

ДІЯ ПЕРША

Сцена I. Місцевість поблизу Раю

Сходить сонце.
Адам, Ева, Каїн, Авель, Ада. Зілла
принносять жертву.

Адам.
О Вічний! Безконецний! Всюдисущий!
Могутній Боже! Ти єдиним словом
Покликав світло з мороку безодні —
Знов день встає —

І всі тебе ми славим!

Ева.
Єгово! Дні назвав ти й відокремив
Від ночі ранок, спрямував ти води
І звів ти твердь безмежну над землею,
Назвавши небом, — слава тобі! Слава!

Авель.
Наш боже! Ти стихії поділив
На землю і ефір, вогонь і воду,
Створив світи, що сяють серед ночі.
Також істот, щоб їм тебе любити
І творення твої, — навіки слава!

Ада.
Предвічний Боже! Батьку всіх істот!
Прекрасними людей ти сотворив,
Щоб ми над все любили їх,
найдіше ж

Тебе самого. Дай мені любити
Тебе і їх. — Хвала тобі і слава!

Зілла.
О Боже! Все для блага ти створив,
Благословив усе, але дозволив,
Щоб змії проліз у Рай

І звідти батька

Мого прогнав. — Від зла нас бережи
Подальшого. — Уклін тобі і слава!

Адам.
Ти, Каїне, мій первородний сину,
Чому мовчиш?

Каїн.
Що маю я казати?

Адам.
Молитись.
Каїн.

Ви ж молились?

Адам.
І дуже щиро.
Каїн.
Так, молились —

Адам.
Бог, сподіваюсь, чує теж.
Авель.
Аміни!

Адам.
А ти, мій старший сину, все мовчиш.
Каїн.
Для мене краще так.
Адам.
Чому?
Каїн.
Мені

Просити нічого.
Адам.
І дякувати теж

Нема за що!
Каїн.
Ні.

Адам.
Ти, однак, живеш?

Каїн.
Хіба не мушу вмерти я?

Ева.

О лихо!
Плід дерева, забороненого нам,
Вже починає падати.

Адам.

І ми мусим
Його знов скуштувати. Боже! Нащо
Садив ти дерево знання?

Каїн.

А ви
Чому ж не рвали з дерева життя?
Тоді йому могли б ви не коритись.

Адам.

О сину мій, не богохульствуй: змію
Належать ці слова.

Каїн.

Ну так і що ж? —
Змії правду говорив. Як дерево знань
Було — було ж і дерево життя.
Знання — це благо,

і життя — теж благо.

А як їм вкупі можна бути злом?

Ева.

Мій хлопче! Так і я колись казала.
Згрішивши, — до народження твого.

Я каялась. Тож хай моє нещастя
Не бачу я відновленим в твоєму.
Хай не побачу я своє дитя
Заплутаним в ту сіть, яка згубила
В Раю колись батьків його. Радій
Усім, що в. Якби раніше Раєм
Ми вдовольнились, був би й ти тепер
Вдоволений. О сину мій!

Адам.

Молитви
Скінчили ми. Пора іти до праці —
Труд необхідний, неважкий, і платить
Земля нам щедро.

Ева.

Каїне, мій сину!
Глянь — батько твій покірний

Його наслідуй. і бадьорий;

(Адам і Ева йдуть)

Зілла.

Ти не згоден, брате?

Авель.

Нащо цей морок на твоїм чолі? —
Він марний, тільки може розгнівити
Предвічного.

Ада.

Мій Каїне, коханий!
Ти хмуришся й на мене?

Каїн.

Ні, ні, Адо!
Та я б на самоті побув. Чогось
На серці сумно, Авель, — то мене.
Ти йди — я скоро буду. Ви також
Не стійте, сестри.

На ласкавість вашу
Не слід лишатись грубим —

Прийду до вас. скоро сам я

Ада. Як ні, то я по тебе
Сюди верну.
Авель. Хай божий мир на душу
Тобі зійде!

(Виходять Авель, Зілла і Ада)

Каїн (с а м).
І це — життя! Трудись!
Чому ж мені трудитись? Через те, що
Мій батько місця не зберіг в Раю.
Що ж винен я?

Ще я не жив, не прагнув
Життя й не був прихильним до умов,
Серед яких родивсь. Чому піддався
Він змієві та жінці? Чи, піддавшись,
Чому страждає? Дерево ж прекрасне
Росло так близько,

в центрі саду, — хто ж
Мав ним користуватись, як не він?
На все одна в них відповідь:

«То воля

Його і він благий?» — Як всемогутній,
То, значить, всеблагий? —

Я знаю тільки
Які плоди — вони ж гіркі — й вживати
Я мушу їх не за свою вину.
Хто йде сюди? Мов ангел,

тільки з виду
Суворіший, скорботний, зверхній дух.
Чого тремчу я? Він хіба страшніший
За духів інших, що ворота в Рай
Охороняють, маючи в руках
Оголені палаючі мечі, —

Де вечорами часто я спинаюсь,
На райські поглядаючи сади —
Мою законну спадщину, — аж доки
Ніч не огорне неприступні мури
Й дерева вічні над зубцями стін?
Я не боюсь могутніх херувимів.
Чому ж цей дух, що йде,

мене страшить?
Хоч в ньому сила, велич і краса
Переважає ангельську, й, здається,
Прекраснішим він був чи бути міг:
Здається, що піввічності його
Охоплює скорбота. А чи так це?
І чи страждає ще хтось, крім людей?
Ось він підходить.

(Входить Люцифер)

Люцифер.

Смертний!

Каїн.

Хто ти, дух?

Люцифер.

Володар Духів.

Каїн.

Як же можеш ти

Лишати їх, щоб з прахом спілкуватись?

Люцифер.

Я знаю думи смертних, і вони
Мені близькі, я співчуваю вам.

Каїн.

Як? Знаєш ти думки мої?

Люцифер.

То думи

Усіх достойних мислити — то голос
Безсмертної частини в нас говорить.

Каїн.

Безсмертної? Мені це невідомо:
Нам не дісталось дерево життя

Через безглузда батька; плід знання
Моя кваплива мати надто рано
Зірвала, але плід цей — смерть.

Люцифер.

Тебе

Обдурено, ти житимеш.

Каїн.

Живу я,

Але живу, щоб вмерти. Й, живучи,
Нічого я не бачу, що робило б
Ненависною смерть, окрім того
Всеволодного, огидного, чіпкого
Інстинкту до життя, який в мені
Зневагу до самого себе будить.
Але його зламати неможливо —
І я живу. О, краще б я не жив!

Люцифер.

Ти є і будеш вічно. Не вважай,
Що прах земний, з якого ти тепер,
То все буття — прах перейде у прах,
А ти не менше будеш, ніж сьогодні.

Каїн.

Не менше! А чому не більше?

Люцифер.

Це

Можливо, як на нас ти станеш схожий.

Каїн.

А ви?

Люцифер.

Ми вічні.

Каїн.

Ви щасливі?

Люцифер.

Ми могутні.

Каїн.

А щасливі?

Люцифер.

Ні. А ти?

Каїн.

Мені щасливим бути? — Глянь на мене!

Люцифер.

О, жалюгідний прах! І ти ще смієш
Нещасним зватись. Ти!

Каїн.

Я — так. А ти —

В усій твоїй могутності — хто ж ти?

Люцифер.

Той, хто тебе створити прагнув, — хто
Тебе створив би не таким, як є ти.

Каїн.

A-al.. Ти, як бог. Ти схожий....

Люцифер.

Я не бог:

Я стати ним не міг, не захотівши
Чимсь іншим бути, аніж тим, що є.
Він переміг. Хай він царює!

Каїн.

Хто?

Люцифер.

Творець землі й батьків твоїх.

Каїн.

І неба,

І сущого всього. Я чув: співають
Так серафими. Те ж говорить батько.

Люцифер.

Вони одне лиш твердять — те,

що мусять

Співати і казати, боячись

Зробитися подібними до мене —

Серед безсмертних духів чи до тебе —
Серед людей.

Каїн.

А ми з тобою — хто?

Люцифер.

Ми душі, що насмілились безсмертя
Своє збагнути, глянути в лице
Тирану Всемогутньому й сказати,
Що зло його для нас не є добро!
Якщо створив нас він,

як твердить сам, —

А я цього не знаю і не вірю, —
Але як нас і справді він створив,
То знищити не зможе. Ми безсмертні!
Він мусив дати вічність нам —

щоб вічно

Нас мучити — хай мучить! Він великий,
Та в величі нещасніший, ніж ми
У боротьбі. Добро не створить зла;
А що, крім зла, він робить? Хай займає
Він свій просторий, одинокий трон,
Применшуючи творенням світів
Обтяжливий гніт вічності над ним, —
Безмежним і єдинонеподільним
Буттям його;

хай в просторі громадить

Світило на світило: він самотній,
Невизначений і незмінний деспот!
Якби себе міг знищити він — то
З його дарів найкращий був би дар!
Та хай царює далі й власні муки
В своїх творіннях множить він!

Ми, Духи

І Люди, ми принаймні співчуваєм,
Страждаючи разом, і незчисленні
Тортури ми пом'якшуєм собі
Безмежним співчуттям усіх до всіх!
А Він — такий нещасний у своїй
Високості, такий в своїх терзаннях
Непогамовний, мусить він постійно
Творити й руйнувати...

Каїн.

Ти говориш

Те, що давно, як марення неясні,
Бентежило мій розум. Поєднати
Не міг я те, що бачив, з тим, що чув.
Батьки мені товкмачать все про зміїв,
Плоди й дерева. Я дивлюсь, як вхід
Того, що звуть вони своїм Едемом,
Оберігає варта херувимів
З мечами вогняними, що прогнали
Їх і мене. Щодня я змагаю
Під тягарем труда й важких думок.
Я оглядаю світ, де я — ніщо,
Тимчасом у мені живуть думки,
Здається, владні підкорити все;
Я думав, то нещастя лиш моє.

Мій батько примирився; мати теж
Згасила дух той, що жадав знання
Хоч би ціною вічного прокляття;
Мій брат, пастух, дбайливий хлопець,

в жертву

Приносить первістків своїх отар
Тому, хто наказав землі нічого
Нам не давати без тяжкої праці;
Сестри моєї Зілли гімн хвалебний
Єгову славить ще до птиц ранкових.
Моя ж кохана Ада не збагне,
Що так мене гнітить. Ніколи я
Ні в кому не знаходив співчуття.
Чудово — радше буду спілкуватись
Я з духами.

Люцифер.

Якби душею ти

Не вартий був такого товариства,
Я тут би не стояв — достатньо змія
Було б, щоб вас він звабив як колись.

Каїн.

Ага! — ти, значить, матір спокусив?

Люцифер.

Крім правди, я нічим не спокушаю:
Чи не було то дерево знання?

А дерево життя було ж з плодами?

Я їй не дав зірвати ті плоди?

Чи я ті заборонені дерева

Так близько посадив біля Істот,

Допитливих в невинності своїй?

Зробив би вас богами я; та й Він же,

Хто вас прогнав з Едему, діяв так,

«Щоб, звідавши плодів життя, не стали,

Як ми, богами». Це ж його слова?

Каїн.

Так, їх я чув від тих, кому вони

Лунали в гromі.

Люцифер.

Хто ж тоді з нас демон?

Той, хто вам жити не дає, чи той,

Хто хоче дати вічність — з повнотою

Всіх радощів і владою знання?

Каїн.

Ім слід було зривати ті плоди

Обидва або — жодного!

Люцифер.

Один вже

Став вашим, другий — може стати.

Каїн.

Як?

Люцифер.

Хай вашу суть оберігає опір. —

Ніяка сила не зламає духа,

Коли він недоторканий в собі

Лишається й стає усьому центром.

Дух створено для влади.

Каїн.

Але все ж

Ти спокусив батьків?

Люцифер.

Я? Жалюгідний прах!

Для чого б вас я спокушав? І як?

Каїн.

Вони казали, наче змії був духом.

Люцифер.

Хто каже? В небесах того нема,

Щоб горде Божество схотіло вдатись

Аж до таких спотворень. То великі

Страхи людські та їх дрібна пихатість

Природі духа ладні приписати

Свої найгірші ваді. Змії був змії —

Не більше; і не менший він за тих,

Кого він спокусив; його природа

Також земна — у мудрості він більший,

Бо передбачив, що знання фатальне

Для їх дрібненьких радощів. Невже

Гадаєш ти, що захотів би я

Приймати образ смертної тварини?

Каїн.

Але в тварині демон був?

Люцифер.

Вона

Своїм подвійним язиком збудила

Його лише у тих, з ким розмовляла.

Кажу тобі, що змії той був не більше,

Як тільки змії — спитай у херувима,

Що дерево спокуси стереже.

Коли промчатись тисячі віків.

Над прахом вашим і нащадків ваших,

Можливо, хтось з грядущих поколінь

Такою байкою ваш перший гріх

Прикрасить і мені нав'яже образ,

Гидкий мені, як все мені огидне.

Що перед ним плазує. Він створив Живих, щоб тільки повзали вони
Перед його похмурим вічним тронем.
Ми ж бачим правду й скажемо її.
Батьки твої наївні плазуна
Послухали — і впали. То для чого ж
Було б ще духам спокушати їх?
На що могли б володарі безмежжя
В тіснім Раю позаздрити?... Але
Кажу я те, чого ти не збагнеш
З усім тим вашим деревом знання.

Каїн.
Про що б не говорив ти, все мені
Або знайоме, або я збагнути
Душею прагну і збагну.

Люцифер. І серцем

Його переживеш?

Каїн. Я доведу це.

Люцифер. Насмілишся ти глянути на Смерть?

Каїн. Її ще досі не було.

Люцифер. Так буде.

Каїн. Мій батько каже, що вона жаклива,
А мати плаче, як про неї чує;
Брат Авель зводить очі до небес,
А Зілла очі долу опускає
Й молитву шепче. Ада ж у мовчанні
На мене дивиться.

Люцифер. А ти?

Каїн. Думки
Киплять у мене в грудях невимовні,
Коли я чую про всесильну Смерть —
Як видно, неминучу. Як я можу
Боротись з нею? Ще малим я з левом
Боровся, в жарт, і так його притиснув,
Що він із риком вирвався і втік.

Люцифер. Смерть вигляду не має, але форми
Усіх земних створінь поглине.

Каїн. Так?!

Я думав — то істота. Крім живого,
Хто ж зло таке наслав би на живих?

Люцифер. Спитай Руйнівника.

Каїн. Кого?

Люцифер. Творця —
Зови його, як хочеш: творить він,
Щоб руйнувати.

Каїн. Я цього не знав,
Але відтоді, як почув про Смерть,
Теж думав так: хоч я не знаю, що то,
Все ж уявляю, що вона жаклива.
Не раз мій погляд тиху тьму ночей
Пронизував у пошуках її;
Коли меч херувима розсікав
Гігантські тіні біля стін Едему,
Я ждав її раптової появи.
Нарешті, зір я втомлений відводив
Від рідного, не нашого вже Раю,
У вишину, де в синьому ефірі
Пливуть світила —

всі такі прекрасні! —
Невже й вони також помруть?

Люцифер.

Можливо,

Проте людей переживуть надовго.

Каїн. Я радий цьому: жаль, якби й вони
Загинули. Скажи — що значить Смерть?
Боюсь я, щось зловісне відчуваю,
А що — не можу осягнути. Нам
Усім разом, і грішним і безгрішним,
Її назвали злом, але — яким?

Люцифер. Розкладетесь ви, прахом стаючи.

Каїн. А я це усвідомлювати буду?

Люцифер. Я сам не знаю смерті — не скажу.

Каїн. Лишатися нечулою землею —
Це ще не зло. Коли б не був нічим я,
Крім праху!

Люцифер. О, яке бажання нице, —
Твій батько прагнув більшого —
він тягся

До знань.

Каїн. Однак, не до життя, інакше
Чому ж не рвав він з дерева життя?

Люцифер. Зашкодили йому.

Каїн. Смертельний промах!
Цей плід не взяти першим —
хоч до того,

Як він здобув знання —
не знав про смерть.

О, я не знаю, в чім вона, і все ж
Боюсь... боюсь, не знаючи чого!

Люцифер. Я знаю все і не боюсь нічого.

Ось істинне знання.

Каїн. Мене навчиш ти?

Люцифер. Так, при одній умові.

Каїн. При якій?

Люцифер. Впади передо мною й поклонись
Мені ти, як Володарю своєму.

Каїн. Ти не Володар той, кому мій батько
Молитви шле?

Люцифер. Ні.

Каїн. Рівні ви?

Люцифер. Ні, в мене

Нема нічого спільного із ним!
І я цього не хочу! Можу бути
Чимсь вищим — нижчим, —
тільки я не спілник

І не слуга йому. Я став окремо,
Але я сам великий. Є немало
Тих, що мене шанують, — стане їх
Ще більше — будь із перших.

Каїн. Я ніколи

Ще не вклонявся богам батьків,
Хоч брат мій Авель часто умовляє,
Щоб жертви ми приносили разом.
Чому ж я маю кланятись тобі?

Люцифер. Ти перед ним ще не згинав колін?

Каїн.
Нащо повторювати? Я ж сказав?
І ти хіба не той, хто знає все?
Люцифер.
Хто не його поклонник —
мій поклонник.

Каїн.
Я гнутися ні перед ким не хочу.
Люцифер.
І тим не менше, ти прихильник мій;
Його ти не вшановуєш, а це
Тебе моїм вже робить.

Каїн.
Як це так?

Люцифер.
Ти сам це зрозумієш — тут і згодом.

Каїн.
Якби мені відкрилась таємниця
Мого буття!

Люцифер.
Тоді іди за мною,
Куди я поведу.

Каїн.
Але повинен
Я йти до праці — обіцяв я...
Люцифер.

Що?

Каїн.
Плоди зібрати перші.
Люцифер.

А для чого?

Каїн.
Щоб з братом їх покласти на вітвар
Люцифер.
Чи не казав мені ти, що ніколи
Не гнув колін перед своїм творцем?

Каїн.
Казав. Та Авель упросив мене,
І жертва ця скоріше що його,
А не моя... І Ада...

Люцифер.
То у чому

Ще сумніви?

Каїн.
Вона моя сестра.
Ми народились від одного лона.
В один і той же день. Вона слізьми
Обіцянку ту вирвала у мене;
Щоб сліз її не бачити, здається,
Знести все й перед будь-ким
поклонитись

Я міг би.
Люцифер.

Так зо мною йди!

Каїн.
Я згоден.

(Входить Ада)

Ада.
Мій брате, за тобою я прийшла;
Настав наш відпочинок — але він
Нерадісний без тебе. Я роботу
Твою скінчила, вже твої плоди
Дозріли і, як сонце, рожевіють.
Ходімо ж.

Каїн.
Ти не бачиш?

Ада.
Бачу — ангел;
Ми бачимо їх часто. Він не схоче
Побути з нами? Це приємний гість.

Каїн.
Однак на тих він ангелів не схожий,
Яких ми зустрічали.

Ада.
Є хіба
Ще інші? Ми однаково не менше
Радітимем йому, як тим, що в нас
Були вже — схоче він?
Каїн.
(до Люцифера).

Люцифер.
Ти хочеш? Хочу,

Щоб ти був мій.

Каїн.
Я мушу йти за ним.

Ада.
І лишиш нас?

Каїн.
Так.

Ада.
І мене?

Каїн.
О Адо!

Ада.
Дозволь мені з тобою.

Люцифер.
Йї не можна.

Ада.
Хто ти, що так роз'єднуєш серця?

Каїн.
Він бог.

Ада.
А як ти знаєш?

Каїн.
Він говорить

Як бог.
Ада.

Колись і змій так говорив,
Але брехав.

Люцифер.
Ні, Адо, не брехав —

Чи древо те вам не дало знання?

Ада.
Дало — на вічне горе нам.

Люцифер.
А все ж
Воно знання — змій вас не обманув.
Вас він привабив правдою: а правда
По суті є добро.

Ада.
Але ми знаєм
Те, що вона нам тільки додає
До лиха інше лихо: втрата Раю,
Страх, праця, піт і гніт; жаль
за минулим

Й надії марні на усе, чого
Вже не вернути. Каїне, не йди
З цим духом. Примирися і терпи
Разом із нами, і люби мене —
Тебе ж люблю я.
Люцифер.

Більше, як батьків?

Ада.
Так. Це також гріх?
Люцифер.

Ні, ще ні. Колись
То буде гріх у ваших дітях.

Ада.
Як?

Моїй дочці не слід любити брата
Свого Єноха?

Люцифер.
Лиш не так, як зараз
Ти Каїна кохаєш.

Ада.
О мій боже!
Не можна їм любитись і давати

Життя Істота любилим, які б
Родились для взаємної любові?
Чи ж я грудьми їх не разом годую?
Хіба не народилась водночас
Я з їхнім батьком від одного лона?
Хіба ми не кохаємось, не множим
Створінь — щоб їм любитися, як нам?
Як я тебе, мій Каїне, люблю! —
Не йди з цим духом: він не з наших.

Люцифер.

Гріх той,

Що я кажу, створив не я, і він
Для вас гріхом не буде —

чим не став би

Він для грядущих смертних поколінь.

Ада.

Що ж то за гріх,

як він не гріх по суті?

Чи гріх і добродієність випадкові?

Тоді ми всі раби...

Люцифер.

Створіння й вищі

За вас також раби; і ті, що вас
Чи їх переважають, теж рабами
Були б, якби для себе не обрали
Страждання незалежних замість мук
Смирених лестощів: під видом гімнів,
Корисливих молитв та гри на арфах,
Та вихвалянь того, хто всемогутній.
Бо він, всевладний, будить не любов,
А страх і розрахунки сподівань.

Ада.

Всеволодність всюди мусить бути благом.

Люцифер.

В Едемі теж вона була такою?

Ада.

Ти ворог! Ти мене красою вабиш, —
Прекрасніший за змія, та, як він,
Брехливий.

Люцифер.

Ні, правдивий. Ваша матір
Хай скаже, Єва, — чи дісталось їй
Знання добра і зла?

Ада.

О мати! Плід,

Що ти зірвала, більше зла приніс
Твоїм нащадкам, ніж тобі самій.
Ти юність хоч в Едемі провела,
Втішаючись серед блаженних духів.
Твоїм же дітям невідомий Рай —
Оточують нас демони, що Божі
Привласнюють слова і спокушають
Нас нашим невдоволенням бентежним
І спрагою до знань, — так на твою
Безпечність безневинну та безжурну
Подіав зміїв в час повного блаженства.
Безсмертному, що тут стоїть, не можу
Відповісти, й до нього я не маю
Ненависті. Милуюсь ним зі страхом
Солодким — і втекти не можу — очі
Мої скувала сила чарівна
Його очей, — стривожений мій зір
Не можу одвести я; серце б'ється
Од страху: дивним жахом він мене
Наповнює — боюсь, — але він вабить
Мене все ближче й ближче...

Каїні! Каїні!

Рятуй мене від нього.

Каїн.

Адо, ти

Чого злякалась? Він же дух не злий.

Ада.

Не бог він — і не богів. Херувимів
І серафимів бачила я — він
На них не схожий.

Каїн.

Є ж і вищі духи —

Архангели.

Люцифер.

Є і над ними вищі.

Ада.

Так, — тільки не блаженні.

Люцифер.

Як блаженство

У рабстві — ні.

Ада.

Я чула, кажуть так,

Що серафими якнайбільше люблять.

А херувими щонайбільше знають;

Цей, може, херувим — бо він не любить.

Люцифер.

Якщо любов згасає від знання —

Хто ж той, кого пізнавши,

вже не любиш?

Всезнаючі не люблять серафими, —

То ж херувими люблять, бо не знають.

Знання й любов, виходить, несумісні;

І доля ваших люблячих батьків

Це довела, після дерзання їх.

Для вас поміж любов'ю і знанням

Можливий вибір — іншого нема.

Вже батько вибрав: культ його —

лиш страх.

Ада.

О Каїне! Бери любов.

Каїн.

Любові

До тебе, Адо, я не обирав —

Я народився з нею, але більше

Я не люблю нічого.

Ада.

А батьків?

Каїн.

Як з дерева вони украли те,

Що з Раю нас прогнало всіх — тоді

Вони любили нас?

Ада.

Тоді ще ми

Не народились, а якби й жили,

То ми б хіба так само не любили

І їх, і наших, Каїне, дітей?

Каїн.

Малий Єнох мій! І його сестричка!

Якби вони завжди були щасливі,

То я забув би майже... Тільки це

Ніколи з пам'яті не зникне, навіть

Після трьох тисяч наших поколінь!

Добром ніколи люди не згадають

Прабатька, від якого одночасно

Із людським родом сім'я зла росло!

Вони зірвали плід знання й гріха

І не задовольнилися власним горем,

А зачали мене, тебе та інших —

Усі незмірні, незчисленні маси, —

Мільйони, міради після нас,

Щоб їм успадкувати всі терзання,

Які з віками виростуть! І я

Повинен бути батьком тих створінь!

Твоя краса, твоя любов — моя

Любов і радість, втішна мить, година

Спокійних задоволень, все, що нам

У нас самих і в наших дітях любе,

По багатьох або небагатьох

Тяжких роках гріха і мук — що їх

Осяє лиш миттєвий спалах щастя —

Усе поглине невідома Смерть!

Мені здається, дерево знання

Надії обмануло — вже якщо

Вони згрішили, то повинні б мати

Принаймні все.

що до знання належить,
А також знати й таємницю Смерті!
Що ж їм відомо? Тільки те, які
Вони мізерні. Чи потрібні змії
Й плоди, щоб нам довідатись про це?!
Ада.

Я не нещасна, Каїне, — коли б
Ти був щасливий...
Каїн.

Будь, тоді, щаслива
Одна — мені те щастя не потрібне,
Яке нас всіх принижує.
Ада.

Одна
Не можу і не **хочу** бути я
Щасливою, проте, гадаю, разом
Із усіма, хто є навколо, це,
Можливо, незважаючи й на смерть,
Якої я не знаю, а тому
І не боюсь, — я чула, що вона
На тій зловісній схожа.
Люцифер.

Кажеш ти,
Що не була б щасливою сама?
Ада.

Одна?! О боже мій! Хіба хтось може
Щасливим бути в самоті чи добрим?
Мені моя самотність уявлялась
Гріхом, якщо не знала я, що скоро
Побачу брата, рідних і дітей.

Люцифер.
Однак твій бог єдиний. І щасливий
Він в самоті, і добрий?
Ада.

Це не так, —
Він має ангелів і смертних, дбає
Про них і творить благодать — і сам
Радіє з того. А яка ж то радість,
Якщо вона не шириться довкруг?
Люцифер.

Хай скаже це твій батько,
що недавно
Був прогнаний з Едему; чи його
Син первородний; запитай у серця:
Воно у тебе неспокійне.
Ада.

Ні!
На жаль! А ти — небесний?
Люцифер.

Може, й ні:
Тож запитай про всеосяжне щастя
(Яке ти проголошуєш) благого
Всемогного творця життя й живих
Істот; його це тайна, він її
Приховує. Ми мусимо терпіти,
А дехто й чинить опір з нас —

хоч марно
І те і друге, кажуть серафими.
Все ж варто дослідити це, оскільки
Не може бути марна боротьба,
Бо лиш вона до кращого приводить.
Дух має певну мудрість в глибині,
Котра його скеровує до правди.
То, юні смертні, так, як ваші очі
Знаходять враз у синяві туманній
Зорю, що стереже й вітає ранок.
Ада.

Ту зірку я люблю — вона чудесна!
Люцифер.
Чому ж не поклоняєшся?
Ада.

Наш батько
Вклоняється Незримому лише.

Люцифер.

А символи Незримого красю
Переважають зримо, й та зоря
Очолує небесну рать.

Ада.

Наш батько
Казав, що власним зором бачив бога,
Який створив його і нашу матір.

Люцифер.

А ти — теж бачила?
Ада.

В його творіннях.

Люцифер.

А в сутності його самій?
Ада.

Ні, тільки
У батькові, що сам є образ бога,
Чи в ангелах, які на тебе схожі, —
Але світліші; тільки ти на вигляд
Прекрасніший і владний. Освятують
Вони нас променистістю своєю,
Як полудень безжурний і ясний;
А ти подібний до ефіру ночі,
Коли туманні білі пасама хмар
Пливуть в глибокій синяві небес,
І міради зір вгорі палають
На дивній, таємничій тверді неба,
Немов із сонцем дня

зрівнятись хочуть, —
Прекрасні, незчисленні, чарівні,
Вони нас не засліплюють, а ваблять
І викликають сльози на очах,
Як ти; здаєшся ти мені нещасним —
Нас не зроби такими! Хочу я
За тебе плакати.

Люцифер.

Ох, сльози ці!
Коли б ти знала те, які моря
Ще їх проллються!
Ада.

Мною?

Люцифер.

Усіма.

Ада.

Як — усіма?

Люцифер.

Мільйонами мільйонів,
Мільярдами мільярдів, — усіма,
Хто ще заселить цю пустельну землю,
І пеклом переповненим, котре
У зародку в своїх ти носиш грудях.

Ада.

Ой! Каїне, цей дух нас проклинає!
Каїн.

Хай каже далі. Я за ним піду.

Ада.

Куди?

Люцифер.

У місце, звідки він до тебе
Через годину вернеться, однак
Побачить дії безлічі віків.

Ада.

Як то можливо?

Люцифер.

Міг же ваш Творець
З уламків від старих світів зліпити
Цей світ новий за кілька днів? Невже
Я, в тій роботі помічник, не зможу
Відкрити за годину те, що він
Впродовж годин творив чи руйнував?
Каїн.
Веди.

Ада.

А він прийде через годину?

Люцифер.

Прийде. Над нами час не має влади.
Ми можемо вічність втиснути в годину
Або годину розтягти у вічність.
Від вимірів земних ми незалежні.
Але це тайна. Каїне, ходім.

Ада.

Він вернеться?

Люцифер.

Так, жінко! Він єдиний

Із смертних,

що прийде з тих місць назад

(Крім ОДНОГО, він перший

і останній,

Хто вернеться) до тебе,

щоб зробити

Той світ, який тепер безмовно жде.

Населеним, так само, як і цей, —

А поки що там жителів ще мало.

Ада.

Де ж ти живеш?

Люцифер.

У просторі всьому.

Де б ще я жив? Де Бог чи Боги, там

І я живу, пронизуючи все:

Життя і смерть — час — вічність —
небо — землю.

І те, що вже ні небо, ні земля, —

Де місце тих, які були чи будуть
Ще населяти разом небо й землю.

Ось мої царства! Владу я ділю
Із ним, та ще займаю володіння,
Які вже не його. Якщо не був би
Я той, що вам кажу, чи міг би я
Стояти тут, де ангели його,
Як бачите, літають?

Ада.

Так літали

Вони й тоді, коли красивий змії
Із матір'ю уперше розмовляв.

Люцифер.

Ти, Каїне, вже чув: якщо жадеш
Знання, твою я спрагу вдовольню
І не запропоную їсти фрукти,
Що в тебе відняли б єдине благо,
Яке мій ворог ще тобі лишив.
Іди за мною.

Каїн.

Дух! Кажу: я згоден.

(Люцифер і Каїн ідуть)

Ада

(Йде слідом лементуючи).
О Каїне! Мій Каїне! Мій брате!

ДІЯ ДРУГА

Сцена I. Безодня простору.
Люцифер і Каїн.

Каїн.

В повітрі йду й не падаю; хоч я
Боюсь упасти.

Люцифер.

Вір мені, й повітря

Тебе нестиме — я над ним паную.

Каїн.

Я так не стану нечестивим?

Люцифер.

Вір —

І не впадеш ти! Сумнівайсь — і гинь!
Такий закон утвердив інший бог;
Перед своїми ангелами він
Мене зве демоном, а ти цим звуком
Вражають слух низьких створінь,
готових

Добром чи злом вважати те, що зверху

Наказано. Я не хотів таких:
Шануй мене чи ні, а ти побачиш
Світи поза твоїм маленьким світом;
За сумніви, що крихітне життя
Твоє переважатимуть, мій суд
Тебе не покарає. Час прийде,
Коли людина, ідучи по морю,
Людині скаже: «В мене вір і йди
По водах», — і людина та безпечно
Пройде по хвилях. Я не вимагаю,
Щоб для спасіння вірив ти у мене;
Як рівний, над безоднею простору
Лети за мною, й покажу я те,
Чого ти заперечити не зможеш, —
Теперішню, минулу і майбутню
Історію світів.

Каїн.

О демоне чи боже,

Чи хто не є — то наша там земля?

Люцифер.

Не впізнаєш той прах, з якого був
Твій виліплений батько?

Каїн.

Як же так?!

Маленьке голубе кільце в далекім
Ефірі й поряд з ним ще менша кулька,
Що з вигляду нагадує світило
Земних ночей? То Рай наш?

Де ж там стіни

І ті, хто стереже їх?

Люцифер.

Покажи

Мені ти місце Раю.

Каїн.

Як я зможу?

Ми летимо, як сонячне проміння,
Земля стає все менша, і круг неї
Утворюється сяєво, подібне
До світла, що охоплює зірки,
Які я бачив із околиць Раю;
Ми летимо, а два кільця немов
Відходять до незчисленних зірок,
Що обсіпають шлях нам.

Скоро вже

Я не знайду їх в саяві міріадів.

Люцифер.

Якби ти знав, що більші є світи
За твій, що населяють їх створіння
За тебе вищі, і що їхня кількість
Число піщин землі переважає,
Хоч атоми ті всі — живі, на смерть
Приречені й нечасні, — що б ти думав?
Каїн.

Я гордий був би розумом своїм,
Який такі предмети осягає.

Люцифер.

Але якщо високі ті думки
Важка і груба плоть тримає в рабстві,
І, знаючи їх, рвешся ти до того,
Що все ж не обіймає повних знань, —
В той час перебуваючи під гнітом
Потреб дрібних, мерзенних,

найгрубіших,

Що всі разом нещирі та брудні;
Найкраща із твоїх відрод — солодке

Приниження, обман нечистоплотний,
Котрий тебе знесилоє й схилиє
До творення нових страждених душ
І тіл для безконечних мук і смерті;
І мало хто такий щасливий...

Каїн.

Дух!

Про смерть я тільки знаю від батьків,
Що смерть страшна і що вона дісталась
Мені від них, як спадщина огидна,
Разом з життям — невтішний заповіт,
Як я вже зрозумів. Одначе, дух!
Якщо це буде так, як ти сказав
(А я вже відчуваю у собі
Пророчі муки Істини), нехай
Я тут помру: давати існування
Істотам лиш для мук багаторічних
І знищення, я думаю, це тільки
Плодити смерть,

примножувати вбивство.

Люцифер.

Ти **весь** не зможеш вмерти, є в тобі
Те, що повинно зберегтись.

Каїн.

Той Інший

Адамові такого не казав,
Як гнав з Едему й на його чолі
Накреслив смерті знак. Але нехай
Хоч би все тліне зникнеться в мені,
Щоб в іншому, як ангели, я став.

Люцифер.

Я з ангелів — таким ти хочеш бути?

Каїн.

Не знаю, хто ти; бачу — ти могутній.

Ти відкриваєш те, що понад силу

Мою — над силу здібностей моїх
Уроджених, — хоч все-таки це менше

Моїх жадань, уявлень і думок.

Люцифер.

Які ж вони, коли перебувають
При гонорі твоєму, що плазує
Із черв'яками в поросі?

Каїн.

Який

Ти сам з твоїм високим духом, ти,
Що володієш світом та безсмертям,
І все ж такий скорботний

маєш вигляд?

Люцифер.

Я є такий, яким здаюсь; тому я
Тебе питаю, чи хотів би ти
Безсмертним бути?

Каїн.

Ти сказав, що я

Безсмертним буду всупереч бажанню.

Недавно я не знав про це — однак,

Якщо моє безсмертя неминуче,

Навчи мене, на щастя чи нещастя,

Відчуті це завчасно.

Люцифер.

Відчував ти

Це й до мого приходу.

Каїн.

Як?

Люцифер.

В стражданні.

Каїн.

Хіба страждання мають бути вічні?

Люцифер.

Ми і твої нащадки на собі

Те звідаєм. А зараз ти дивись!

Хіба це не велично все?

Каїн.

О дивний

Ефіре нез'ясований! Ви, громаддя

Світів, — ростучі, сяючі дедалі
Яркіше грона зоряні! Хто ви?

І що таке ця синява безмежна,

В якій ви летите, як зграї листя

У течії прозорих рік Едему?

Чи ваш політ підкорений законам?

Чи носитеся ви в радісній свободі

У сферах дивних незміримих далей.

Що тільки як подумаю про них,

Душа болить, од вічності сп'яніла?

О Боже! О Боги! Чи хто ви є!

Які прекрасні ви! Які чарівні

Творіння ваші, чи основи ваші,

Чи що б не мало бути! Хай помру я.

Як атоми (якщо вони вмирають).

Або пізнаю вас у вашій владі

І мудрості! Мої думки в цю мить

Не нижчі за все те, що бачу я,

Хоч сам я прах. О дух! Нехай я згину

Чи якнайближче подивлюсь на них.

Люцифер.

Не близько ти? На землю глянь свою!

Каїн.

А де ж вона? Нічого я не бачу —

Скрізь тільки маси незчисленних зір.

Люцифер.

Туди глянь!

Каїн.

Не знаходжу.

Люцифер.

Як раніше

Поблискує вона.

Каїн.

Там! Онда!

Люцифер.

Так.

Каїн.

Скажи, чому як різних світляків

Я розглядав у сутінках в траві

І в хащах темних, то вони здавались

Яскравіші за світ, що їх тримає?

Люцифер.

Ти бачив черви і світи: вони

І світяться й іскряться — що про них

Ти думаєш?

Каїн.

Те, що вони прекрасні

У власних сферах, і що робить ніч

Прекрасним світляка в його світінні

І вічну зірку у величній русі.

Мабуть, вони й керовані разом.

Люцифер.

Але ким? Чим?

Каїн.

Ти покажи мені.

Люцифер.

Ти зважишся дивитись?

Каїн.

Як я знаю.

На що я зважусь глянути? Такого

Ще ти не показав мені, щоб далі

Дивитись я не смів.

Люцифер.

Тоді за мною.

На смертних чи безсмертних

ти хотів би

Поглянути?

Каїн.

Які вони?

Люцифер.

Частково

Такі й такі: що більш тобі до серця?

Каїн.

Те, що побачу.

Люцифер.

Але що найбільше

Його задовольнило б?

Каїн.

Річ, якої

Не бачив я, не звідав і не мав би
Ніколи знати — таємниця смерті.

Люцифер.

Що, як тобі я покажу істот.
Давно померлих — так, як показав
Тих, що ніколи не помруть?

Каїн.

Зроби це.

Люцифер.

Летім, вперед! На наших дужих крилах.

Каїн.

О! Як ми краєм синяву! За нами
Зникають зорі! — Де моя земля?!
Дай гляну ще на неї, я ж із неї
Був створений.

Люцифер.

Уже вона далеко.

У всесвіті земля багато менша,
Як ти на ній; проте не уявляй,
Що ти втечеш від неї; скоро знов ти
Її побачиш в тлінності усій;
Вона частина нашого безсмертя —
Твого й мого.

Каїн.

Куди мене ведеш ти?

Люцифер.

До того, що було раніш за тебе!
То привид світу, від якого твій
Лише уламок.

Каїн.

Як! Він не новий?

Люцифер.

Не більше як життя, яке було вже
До тебе, чи до мене, чи творінь
Величніших за нас. Багато є
Такого, що не матиме кінця.
Є ті, що домагаються не мати
Початку, хоч нікчемний він, як твій.
Творіння наймогутніші щезали,
Звільнивши місце для таких дрібних,
Що їх незначність важко уявити.
Лиш мить і простір

лишаться незмінні, —

А зміни тільки прах ведуть до смерті.
Ти прах — і зрозумієш тільки прах.

Каїн.

Прах, дух — чи що завгодно — я зумію

Все бачити й збагнути.

Люцифер.

Тож вперед!

Каїн.

Однак зірки за нами швидко гаснуть;
Коли ми наближалися до них,
Вони палали, як світи.

Люцифер.

Вони

І є світи.

Каїн.

І є на них Едеми?

Люцифер.

Можливо.

Каїн.

Й люди є?

Люцифер.

Так. Або вищі

Істоти.

Каїн.

Так?! І змії?

Люцифер.

Як же люди

Твої могли б обходитись без них?

Чи, може, лиш двоногі плазуни
Повинні жити?

Каїн.

Світло пропадає!

Куди ми летимо?

Люцифер.

У світ фантомів.

Що віджили вже, й тих, які прийдуть.

Каїн.

Темніє, морок всюди — зорі зникли!

Люцифер.

Однак же видно.

Каїн.

Це страхітне світло!

Ні місяця, ні сонця, ні зірок —
Сумна, глибока і безбарвна ніч;
Все ж бачу я якісь громаддя тьми,
Гігантські, та не схожі на світи.
Які, здавалось, сповнені життя, —
Крізь атмосферне сяйво там виднілись
Розлогі гори й глибина низин;
Одні вергали полум'я, на інших —
Тяглись безмежні води, обнімали
Одних блискучі кільця, коло інших —
Носились місяці, прекрасним видом
Нагадуючи землю, замість того
Тут все страшне і темне.

Люцифер.

Все ж виразне.

Ти прагнеш смерть побачити і мертвих?

Каїн.

Не прагну. Знаю те, що батьків гріх
Нас всіх зробив залежними від смерті;
Тому я хочу бачити одразу
Те, що колись побачу мимоволі.

Люцифер.

Дивись!

Каїн.

Скрізь морок.

Люцифер.

І таким він буде

Навіки. Але ми спроможні браму
Його відкрити!

Каїн.

Клуби хмар встають

Страхітливих поперед нами — що це?

Люцифер.

Ввійди!

Каїн.

А я вернусь?

Люцифер.

Вернешся! В тому

Будь певен: хто ж населить
царство смерті,
Якщо не ти й твої нащадки? Зараз
Тут ще пустеля.

Каїн.

Хмари розпливдись

Й нас қолами широкими обходять.

Люцифер.

Іди!

Каїн.

А ти?

Люцифер.

Не бійся — ти без мене
З твого ніколи не проник би світу
У царство привидінь. Лети! Вперед!

(Вони щезають серед клубів хмар)

Каїн.

Які мовчазні і які просторі
Примарні ці світи! Й вони щільніше
Населені за ті гігантські зорі,
Що в сферах вищих в тіснєві такій
Рясніли, мчали, сяjali, крутились —
Аж був я схильний радше їх вважати
За променястих жителів Небес
Якихось незбагненних, ніж признати,
Що то світи і там живуть, можливо,
Істоти інші; зблизька ж їхні маси
До неосяжних розмірів росли, —
Мов створених задля життя на них,
Хоча самі і не були життям.
А тут все хмура —

цілковитий присмерк!

Все поглинає, наче згаслий день.

Люцифер.

Тут царство Смерті. Ти ї хотів би
Побачити?

Каїн.

В чім смерті суть, не знаю.
Не відповім. Але якщо це те,
Що чув я з довгих батькових повчань...
О боже! Я не зважусь уявити!
Проклятий той, хто вигадав життя,
Яке веде до смерті! Чи нездатне
Себе самого зберегти — і навіть
Для безневинних!

Люцифер.

Проклинаєш батька?

Каїн.

Він не прокляв мене тим, що родив?
Він ще раніше не прокляв мене.
Зірвавши заборонений той плід?!

Люцифер.

Міркуєш вірно: між тобою й батьком
Прокляття те взаємне. Але як
Сини твої і брат — що скажеш?

Каїн.

Хай

Вони зі мною ділять те прокляття —
Із батьком їх і братом! Що, крім цього,
Даровано мені? Я залишаю
Ім спадщину свою... О, ви, безмежні
Похмури царства тіней невиразних
і величезних образів — рухомих,
Виразних чи ледь видимих — могутніх,
Але сумних. Живі ви? Чи були ви
Колись живі?..

Люцифер.

Частково — те і друге.

Каїн.

Тоді — що ж смерть?

Люцифер.

Як? Не казав Творець ваш,
Що інше то життя?

Каїн.

Нам він казав

Лиш те, що всі помруть.

Люцифер.

Цю тайну, може,

Відкриє він колись.

Каїн.

Щасливий день!

Люцифер.

О так! Щасливий! В невимовних муках
Це відкриття з додатком вічних мук
Отримують, як дар, всі незчисленні
В майбутньому істоти — несвідомі,
Що лиш для цього їм життя дано!

Хто ж ці фантоми, що довкола мене
Пливуть і так могутністю вражають?
Їм не властиві форми всіх створінь,
Яких стрічав я біля стін Едему
В них форм людських нема, таких,

як має

Адам чи Авель, я і сестри, й діти;
Їх риси не повторюють ні в чому
Людські чи ангельські, а гордість,

велич

І дивовижна врода незрівнянно
Переважає все людське. Вони
Всі видаються сповненими сили,
Та форми їх для мене незбагненні;
Вони не мають ні лиця людини,
Ні серафимських крил, ні тіла звіра
Найбільшого — ні будь-чого земного:
Вони такі могутні і прекрасні,
Що рівних їм серед живих нема.
Проте на все не схожі так, що ледве
Я зважуюсь їх визнати живими.

Люцифер.

Але вони жили.

Каїн.

Де?

Люцифер.

Там, де ти

Живеш.

Каїн.

Коли?

Люцифер.

Тоді, як світ, що зветь

Землею ти своєю, їм належав.

Каїн.

Адам був перший.

Люцифер.

Згоден, перший він

Серед таких, як ти, але занадто
Дрібних, щоб серед них останнім бути.

Каїн.

А хто вони?

Люцифер.

Вони те, чим ти будеш.

Каїн.

Але які вони були?

Люцифер.

Живі,

Розумні, добрі, сильні і величні,
Чудесні і настільки вищі всім
За твого батька серед райських втіх,
Наскільки ти і син твій зараз вищі
Й довершеніші за дрібних, злидених
І виснажених виродків наступних
Шестидесяти тисяч поколінь,
Ну, а про власну неміч — сам суди.

Каїн.

О лихо! І вони померли?

Люцифер.

Так,

Із їхньої землі вони так щезли.
Як щезнеш зі своєї ти.

Каїн.

Сказав ти.

Що їхньою була моя земля?

Люцифер.

Була.

Каїн.

Але змінилась, бо тепер
Вона мала і вбога, щоб тримати
Таких істот.

Люцифер.

Це правда, в ті часи
Вона була величніша.

Каїн.

І що ж

Ту велич зруйнувало?

Люцифер.

Запитай

У того, хто руйнує.

Каїн.

Як то сталося?

Люцифер.

Шляхом катастрофічних, невмолимих

Руйнівних зіткнень, сум'яття стихій,

Що в хаос обернули світ, а з нього

Після бродіння виник світ новий;

У вічності нерідко так буває.

Однак ти далі споглядай минуле.

Каїн.

Воно жахливе!

Люцифер.

І правдиве. Глянь

На ці фантоми! — всі вони колись

Були, як ти, із плоті.

Каїн.

І на них

Я мушу стати схожим?

Люцифер.

Хай це скаже

Той, хто тебе створив. Я показав

Тобі лиш попередників твоїх,

А чим вони були, відчуєш сам, —

Якщо твої нікчемні відчуття

Й твого безсмертя крихітну частинку

Зіставиш ти із вищим пізнанням

І силою земною. Спільне з ними

У тебе є життя, що в них було,

І смерть, що в тебе буде. Інші всі

Твої дрібні властивості — то тільки

Ознаки плазунів, яких родило

Всесвітнє осідаюче болото —

Планета ледь сформована, що носить

Істот, щасливих в міру сліпоти —

Рай Неуцтва, в яким Знання — отрута.

Дивись, які були вони і є,

Оці створіння вищого порядку.

Якщо ж тебе гнітить їх вид — вернись

І землю обробляй. — тебе доставлю

Я в цілості.

Каїн.

Ні, тут я залишусь.

Люцифер.

Надовго?

Каїн.

Назавжди! Сюди ж я маю

Вернутися —, то краще тут лишусь.

Я змучений усім, що пережив

У тлінності, — дай бути серед тіней.

Люцифер.

То неможливо. Цю реальність бачиш

Ти, як видіння. А щоб мати здатність

Перебувати тут, як ці істоти,

Ти мусиш перейти ворота смерті.

Каїн.

В які ж ворота зараз ми ввійшли?

Люцифер.

В мої! Але тому, що ти повинен

Вернутися, мій дух тебе тримає

У сферах, де усе, крім тебе, мертво.

Дивись же;

і не думай тут лишатись —

Твій час ще не прийшов.

Каїн.

А як вони —

Вернутися на землю можуть?

Люцифер.

Іхня

Земля навіки зникла — потрясіння,

Що відбулись, її змінили так,

Що не впізнали б жодного куточка

Вони на тій новій, ледь затверділій

Поверхні... а вона була... — Якою

Прекрасною земля була!

Каїн.

І є.

Я їй не ворог, хоч на ній робити

Повинен; тільки жаль, що без труда

Її дари для мене недоступні;

Що я не здатний силою знання

Спинити бурю нещасливих дум

Й страху постійні за життя й за смерть.

Люцифер.

Ти бачиш світ таким, яким він став.

Однак не можеш охопити й тіні

Його минулого.

Каїн.

Хто ж велетенські

Потвори ці, що, як здається, мають

Низьку свідомість (вигляд їх такий):

Вони із себе наче дикі звірі,

Чий рев лунає в хащах лісових

Вночі, та ці страшніші й величезні,

За стіни Раю вищі, їхній зір

Горить, як ангельські мечі. В них ікла.

Мов голі стовбури дерев. Це хто?

Люцифер.

Вони є те, що й мамут на землі.

Лежать їх під землею міриади.

Каїн.

А на землі?

Люцифер.

Нема. Якби боротись

Із ними став твій кволий рід,

то швидко

Загибель вас звільнила б

від прокляття.

Каїн.

Для чого ж боротьба?

Люцифер.

Забув ти присуд

Того, хто із Едему вас прогнав. —

Війна з всіма живими, смерть на всіх,

Хвороби й неміч, муки і скорбота —

Такі плоди заказаного дерева.

Каїн.

Але тварини — їли теж той плід,

Що мусять вмерти?

Люцифер.

Вам Творець сказав.

Що створені вони для вас, як ви

Для нього. Хтіли б ви, щоб їхня доля

Була за вашу краща? Як Адам

Упав, то все з ним впало.

Каїн.

О нещасні!

З потомством батька всі вони повинні

Ділити спільну долю, на страждання

Приречені, на муки й смерть,

не взявши

Хоч за таку ціну собі знання!

Те дерево брехливе все ж, бо ми

Не знаємо нічого. Нам воно

Знання пообіцяло — хай ціною

За нього буде й смерть, але знання.

А що людина знає?

Люцифер.

Смерть, можливо,
Відкриє вищу мудрість. А поскільки
З усіх речей вона лиш достовірна,
То й приведе до справжнього знання:
Тож дерево правдиве, хоч смертельне.

Каїн.

Ці тьмяні царства! Я дивлюсь на них,
А не збагну.

Люцифер.

Бо час твій ще далеко,
І духа плоть не осягне цілком —
Не мало й те, що вже тобі відомо
Про існування сфер таких.

Каїн.

Що смерть існує.

Ми знали,

Люцифер.

Що є за нею.
Все ж не уявляли.

Каїн.

Я цього і зараз
Не уявляю.

Люцифер.

Знаєш ти, що, крім
Твого буття, є інші ще буття
У різних фазах. А про це й не думав
Ти ще сьогодні вранці.

Каїн.

Але все то
Не визначено й темно.

Люцифер.

Вдовольнись —
Його збагне твоя частина вічна.

Каїн.

А цей незмірний простір перед нами
Сліпучої рухливої блакиті,
На воду схожий, — я його вважав би
За річку, що з Едему протікає
Коло мого житла і грає сяйвом
Ефірних барв, але воно таке
Безкрає тут і безбережне — що це?

Люцифер.

Подібне збереглося і на землі,
Хоч не таке гігантське — ваші діти
Селитимуться жити біля нього
Вздовж берегів — то привід океану.

Каїн.

Це як окремий світ — текуче сонце:
А що то за істоти дивовижні,
Там граються, пірнаючи у ньому?

Люцифер.

То жителі його — левіафани.

Каїн.

А он встає з безодні вод могутній
Жахливий змій, який би перевершив
Найвищі кедри. Голову здіймає
Він страховинну і лискучу гриву.
Мов прагне він світи обвити в небі.
Він часом не з породи зміїв тих,
Що у Раю під деревом жили?

Люцифер.

Найкраще може Єва змалювати
Свого звабливця.

Каїн.

Надто він страшний;
Той, певно, був красивий.

Люцифер.

Ти ніколи
З ним не стрічався?

Каїн.

Бачив різновиди
(Принаймні назва в них одна).

Але

Той, що плодом фатальним звабив матір
Чи хоч на нього схожий, —
не стрічавсь.

Люцифер.

Твій батько бачив?

Каїн.

Ні, його ввела
В спокусу мати, зваблена вже змієм.

Люцифер.

Наївний чоловіче! Як твоя
Дружина, чи жінки синів, приваблять
Вас чимсь незвичним і новим,
ти зразу

Побачиш, ким спокушені вони.

Каїн.

Прийшло твоє повчання пізно: зміям
Жінок вже більше нічим спокушати.

Люцифер.

Багато ще такого є, чим жінка
Спроможна спокушати чоловіка,
А жінку — чоловік. Хай пам'ятають
Про це твої сини! Даю вам добру
Пораду я, хоч і собі на шкоду.
Щоправда, цю пораду не приймуть,
І, зрештою, я небагато втрачу.

Каїн.

Мені незрозуміло це.

Люцифер.

Й на щастя!
Твій світ і ти такі ще молоді!
Гадаєш ти, що ти такий злочинний,
Такий нещасний — правда ж?

Каїн.

Незнайомий
Для мене злочин, але я немало
Скорботи і страждання пережив.

Люцифер.

О перший сину першої людини!
Теперішній твій стан гріха й скорботи,
Вини і мук — то радощі Едему,
Невинні райські втіхи, — поряд з тим,
Що може скоро статися з тобою.
В той час твоє можливе майбуття
З подвійним горем виявиться Раєм
Порівняно до вчинків і терзань
Праправнуків твоїх, число яких
Розмножиться, немов піски землі
(Насправді всі вони лише помножать
Цих атомів сукупність).

А тепер
Назад, на землю!

Каїн.

І мене сюди.
Для того ти привів, щоб це відкрити?

Люцифер.

Хіба ти не шукав знання?

Каїн.

Шукав —
Як шлях до щастя.

Люцифер.

І як щастя в правді —
Його ти маєш.

Каїн.

Значить, батьків Бог
Правий, що він заборонив те древо.

Люцифер.

А краще б зовсім не садив його.
Однак, якщо про зло не знати — то
Від зла ще не рятує. Плин часу
Його несе, як долю всіх речей.

Каїн.

Не всіх. Ні, я повірити в таке
Не хочу — прагну я добра.

Люцифер.

А хто

І що не прагне? Хто жадав би зла
Заради злих властивостей його?
Ніхто — ніщо! Бродіння зла повсюди
Охоплює життя і нежиття.

Каїн.

Його нема на тих світах чудесних
Далеких, незчислених, що яскрили
До того, як прийшли ми

в царство тіней.

Там зла нема — вони такі прекрасні!

Люцифер.

Ти бачив їх здалека.

Каїн.

Що із того?

Та відстань тільки зменшила їх велич,
Вони, мабуть, і зблизька надзвичайні!

Люцифер.

Підходь і до речей краси земної,
Щоб не судити здалеку про них.

Каїн.

Я це робив — істота найгарніша,
Мені найкраща в близькості тісній.

Люцифер.

Тоді це лиш омана. Але що ж
Привабливіше за красу далеку
Твоїм очам здалося зблизька?

Каїн.

Ада,

Моя сестра. Всі зорі неба, синя
Глибока ніч, осяяна світилом,
На духа схожим чи на житло духів,
Чарівні барви сутінків вечірніх,
І радісний, розкішний сонця схід,
І невимовна заходу краса —
Коли за сонцем стежу я, і очі
Наповнюють мені солодкі сльози,
А серце рветься в захваті за ним —
На захід — в дивовижний хмарний рай:
Тінь лісу, зелень листя, щебет пташки,
Вечірньої пташини ніжний голос,
Яка співає наче про любов
Пристаючи до пісні херувимів,
Як гасне день над стінами Едему, —
В моєму серці і в очах не може
Це все разом зрівнятися з лицем
Моєї Ади: забуваю я
Про небо й землю, дивлячись на нього.

Люцифер.

Воно прекрасне, як минуча тлінність,
Первоцвітіння юної істоти;
Земних батьків цілунки відтворити
Її подобу можуть, але то
Усе ж самообман.

Каїн.

Ти так вважаєш,

Бо ти не брат їй.

Люцифер.

Смертний! Брат я тим,

Хто без потомства.

Каїн.

Отже, ти не можеш

Єднатись з нами.

Люцифер.

Може, все твоє

Призначено для мене. Та чому
Нещасний ти, як маєш ту чарівну
Істоту, що в очах твоїх краса
Її ні з чим здається незрівнянна?

Каїн.

Для чого я існую? І чому
Нещасний ти? Чому усе це так?
І навіть той, хто нас створив, не може
Щасливим зватись, будучи творцем
Таких істот нещасних! Руйнувати
Те, що створив, — нерадісне заняття.
Благий він, каже батько,

і всесильний —

Чому ж є зло, як він благий? Про це
Я запитав у батька — й він сказав,
Що зло — це шлях єдиний до добра.
То дивне благо, як його початок
Сховавсь в непримиренну протилежність!
Недавно я дивився на ягня,
Ужалене якимось плазуном:
Воно, упавши, в поросі звивалось,
Безсила ж мати мекала над ним.
Мій батько вирвав різних трав,

приклавши

До рани їх. Безпомічне ягня
Очуняло поволі та вернулось
До звичного життя, і підвелось
Знов ссати матір, що над ним стояла
Й, щасливо тремтячи, лизала тіло
Його окріпле. «Сину мій, дивись! —
Сказав Адам, — як зло стає добром».

Люцифер.

А ти що відповів?

Каїн.

Нічого, — він

Мій батько. Я подумав: чи не краще
Тварині тій не знати болю зовсім,
Ніж викупляти крихітне й коротке
Життя ціною невимовних мук,
Хоч і пом'якшених тим протиядям.

Люцифер.

Казав ти,
що з близьких істот найдужче
Кохаш ти, яка разом з тобою
Ділила материнське молоко
Й тепер дітей твоїх годує...

Каїн.

Так.

Чим був би я без неї?

Люцифер.

А я що?

Каїн.

Нічого ж ти не любиш?

Люцифер.

А твій бог?

Каїн.

Усіх істот, як батько каже. Я ж,
Признатися, того не бачу.

Люцифер.

Отже,

Й не бачиш ти, чи я люблю чи ні.
Ти тільки ледве вловлюєш присутність
Загальної мети, в якій усе
Часткове тане, наче сніг.

Каїн.

Сніг! Що це?

Люцифер.

В краю, де зим нема, живи в щасливім
Невіданні того, що жде твоїх
Нащадків.

Каїн.

Але ти хіба не любиш
Що-небудь схоже на самого себе?

Люцифер.

А ти не любиш сам себе?

Каїн.

Так, тільки

Люблю сильніше те, що живить дух мій
І що мені дорожче за життя.

Люцифер.

Ти любиш, бо воно тобі прекрасне,
Таким і плід здавався оку Єви.
Але краса зів'яне і любов
Припиниться, як всяка інша хіть.

Каїн.

Краса зів'яне! Як це?

Люцифер.

Від часу.

Каїн.

Але час йде, минає, тільки й досі
Адам і наша мати ще прекрасні,
Хоч не такі, як Ада й серафими,
Однак ще дуже гарні.

Люцифер.

Все це мусить

Минути в них і в ній.

Каїн.

Шкода мені;

І все ж не уявляю, щоб любов
Моя до неї зменшилась. Як зникне
Її чарівність, мабуть, більше втратить
Творець краси всієї, аніж я.

Люцифер.

Шкода тебе — ти любиш те, що згине.

Каїн.

Мені тебе шкода, бо ти нічого
Не любиш.

Люцифер.

А твій брат — твоєму серцю
Він не близький?

Каїн.

Чому ж би ні?

Люцифер.

Твій батько

Його так любить! А також твій бог.

Каїн.

Також і я.

Люцифер.

Похвальна ця смиренність!

Каїн.

Смиренність!

Люцифер.

Він у мами другий син,
І він її любимець.

Каїн.

То нехай

Він береже прихильність ту —

змій перший

Її здобув.

Люцифер.

А батькова прихильність?

Каїн.

А що мені до того? Як його
Всі люблять, то не могу я любити?

Люцифер.

Єгова — ваш поблажливий Владика,
Благий плантатор замкненого Раю,
Теж з усмішкою дивиться на нього.

Каїн.

Єгови ще ніколи я не бачив,
Не знаю, як він може усміхатись.

Люцифер.

Однак ти бачив ангелів його?

Каїн.

Не часто.

Люцифер.

Все ж ти міг переконатись,
Як Авеля вони всі люблять: жертви

Його завжди з прихильністю приймають.
Каїн.

Хай так! Чому про це мені ти кажеш?

Люцифер.

Бо зараз думав ти про це.

Каїн.

Якщо

Про це я маю думку, то навіщо
Будити думку ту, що...

(він змовкає, схвилюваний)
Дух! Ми тут

В твоєму світі. Не кажи про мій.

Мені ти розкривав дива, могутніх
До-Адамітів показав, що давню
Займали землю, від якої наша
Дрібний уламок. Відкривав мені
Ти міради зоряних світів —
В безмежності життя наш світ

лиш кволий

Віддалений супутник їх. Ти вивів
Передо мною тіні сфер примарних —
Буття, яким нас батько наділив,
Яке зловісну має назву: Смерть,
Багато ти відкрив, але не все;
Дай глянути ще, де живе Єгова —
В Раю своєму чи в твоєму, — де це?

Люцифер.

Тут і в усьому просторі.

Каїн.

Але ж

Ви маєте десь визначене місце;
Його ж всі мають.

Смертні — на землі,

Істоти інші — у своїх світах,
Свою стихію мають всі живі —
І ті, в яких життя вже згасло наше,
Як ти казав — притулок мають.

Мусить

Він бути також в тебе і в Єгови.

Ви живете разом?

Люцифер.

Ні, ми разом

Пануєм, але нарізно живем.

Каїн.

Якби з вас був один! Змирив би, може,
Єдиний волі прояв шал стихій,
Які, здається, в розладі вирують.
І що вас розокремило — вас, мудрих
І безконечних духів; ви ж, по суті,
Природі й славі — не брати хіба?

Люцифер.

Ти Авелю не брат?

Каїн.

Так, ми братами

Йи зостанемось. Але якби й не так, —
Чи схожий дух на плоть? Чи може він
Ворогувати? Вічний з Безконечним?
Розладнувати й повертати простір
До лиха — і за що?

Люцифер.

За владу.

Каїн.

Ти ж

Казав, що ви обидва вічні?

Люцифер.

Так!

Каїн.

А простір неба безконечний?

Люцифер.

Так.

Каїн.

Чому ж ви не царюєте обидва?
Чого вам сперечатися? Вам тісно?

Люцифер.
Обидва ми царюєм.
Каїн.

Але зло

Один з вас творить.
Люцифер.

Хто?

Каїн.
Ти! — бо не робиш
Добра людині, хоч в твоїй це волі.

Люцифер.
А він чому ж не робить? Вас не я
Створив, і ви його, а не мої.

Каїн.
Як ми його творіння, то залиш нас
Чи покажи мені твоє житло
Або його.

Люцифер.
Я міг би показати
Тобі обидва, але час прийде,
І ти одне з них бачитимеш вічно.

Каїн.
Чому ж не зараз?

Люцифер
Розум твій людський

Не в силі в ясну думку охопити
Й те незначне, що я тобі відкрив;
І ти ще прагнеш знати про велику
Подвійну таємницю — **двох Начал!**
І споглядати їх таємні трони!

Обмеж своєю амбіцією, ти — прах!
Побачивши один з них, ти б загинув!

Каїн.
Хай вмру я, а побачу їх!

Люцифер.
Ось сина
Тієї жінки, що украла плід!
Ти вмер би, ще й не глянувши на них,
Щоб споглядати їх, є інший стан.

Каїн.
Стан смерті?

Люцифер.
Смерть — до нього вхід.

Каїн.
Тепер я

Боюсь її вже менше, як вона
Веде до чогось певного.

Люцифер.
І зараз
Я проведу тебе у світ земний,
Щоб множив ти Адамів рід, їв, пив,
Робив, тремтів, сміявся, плакав, спав
І вмер.

Каїн.
Навіщо ж бачив я все те,
Що ти відкрив?

Люцифер.
Хіба не прагнув ти
Знання? І я не вчив тебе усім
Показаним, щоб ти себе пізнав?

Каїн.
О! Я — ніщо.

Люцифер.
І все людське знання —

Знання нікчемства людської природи.
Заповідай же цю науку дітям —
Ти звільниш їх від багатьох терзань.
Каїн.

О зверхній дух!
Занадто ти вже гордий,
Та є владика й над тобою.

Люцифер.
Ні!

Хай свідчить небо, де панує Він,
Бездоння, і життя, й світів безмежність,
Якими вдвох ми володієм. Ні!

Мене він перемиг, та — не скорив.
Все гнеться перед ним, але не я:
Я б'юся із ним,
як бився у вищій небі.
У вічності.

в бездонних прірвах Пекла,
У вічних царствах простору,

в безмежній
Безкрайності віків — усе, усе
Я заперечу! Й світ за світом, зірка
За зіркою, за всесвітом усесвіт
Дрижатимуть, хитаючись, аж доки
Не скінчиться великий бій. Якщо
Він скінчиться —

проте завжди так буде
До знищення його або мене!
А що нас може знищити —

безсмертник?
Чи нашу непоступливу ненависть?

Він злом назвав суперника свого —
Яке ж добро поширює він сам?

Якби я перемиг, тоді вважали б
Найгіршим злом все те, що робить він.
Вам, смертним, ледь народженим у ваш
Маленький світ, які дари він дав?

Каїн.
Малі вони; й багато з них — гіркі.

Люцифер.
Тоді вернись на землю
й спробуй решту

Щедрот, які він ще на вас пошле.
Добро і зло є суть речей — давець
Добра чи зла не створює. Зовіть
Благим його, як він дає вам благо;
Та зла його не звіть моїм, —

дізнайтесь,
Де справжнє джерело, й про це судіть
Не за словами духів, а — найкраще —
За наслідками вашого життя.

Одне добро вам дав фатальний плід —
Ваш розум; хай його не похитне
Тиран, який через погрози прагне
Від вас лиш віри, —

хоч вона й не згідна
Ні з глуздом, ні з глибинним відчуттям.

Терпіть і мисліть — витворіть в собі
У грудях свій окремий вільний світ,
Як зовнішній не вдовольняє вас;
Так стане вам близька природа духа
Й над вашим власним прахом

торжество

(Шезають)

ДІЯ ТРЕТЯ

Сцена 1. Місцевість поблизу Раю, як у I дії.
Входять Каїн і Ада

Ада.
Ступай тихіше, Каїне.
Каїн.

Гаразд.

Але чому?

Ада.
Спить наш Єнох на листі
Отам під кипарисом.
Каїн.

Кипарист

Похмурий він, мов журиться над всім,
Що затіяє. Нащо ти дитя
Кладеш під ним?

Ада.

Його широкі віти
Від сонця захищають і, як ніч,
Оберігають сон.

Каїн.

Так, сон останній —
Найдовший. Та однаково — веди
До нього.

(Підходять до дитини)

Гарний він! Рожеві щічки,
Мов ці троянди поряд з ним.

Ада.

Як гарно склав уста він! Ні, ні,
А глянь,

Ще не цілуй — він скоро встане. Вже
Минає полудневий сон, а все ж
Будити жаль, хай сам проснеться.

Каїн.

Вірно.
Я стримаюсь. Сміється він — і спить!
Спи далі й смійся,

маленький спадкоємцю
Такого ж світу юного, як ти.
Спи й смійся! Тішся днями і часами,
Коли ще сон і усмішка невинні!
Тя не зривав плода, ти несвідомий
Своєї наготи. Прийде пора
Твоїх страждань за невідомий гріх,
Не вчинений ні мною, ні тобою.
А зараз далі спи!.. Розчервонілись
У нього щічки, і темніють вії,
Мов кипарис над ним: тремтять повіки,
І, сміючись, просвічує крізь них
Голубизна очей. Про щось він снить...
Про що?.. — Про Рай? — Так!

Мрій про нього, мрій,
Знедолений мій хлопче! То лиш сон.
Ніколи вже не буде ні для тебе,
Ні для твоїх синів, ні для батьків
Тих радощів, загублених навек!

Ада.

О Каїне! Не треба хоч над сином
Журитись за минулим. І чому ти
За Раєм тужиш? Ми хіба не створим
Собі новий?

Каїн.

Де?

Ада.

Тут, чи скрізь — де хочеш.
Коли з тобою я, мені байдужий
Той незабутній Рай. Є ж в мене ти,
Й наш хлопець, батько, брат,

сестра і Єва,
Що, крім життя, дала нам так багато?

Каїн.

Так, смерть також її щасливий дар!

Ада.

О Каїне! Той гордий дух, з яким
Ходив ти, лиш додав тобі журби.
Я думала, що всі оті дива,
Як ти сказав, видіння про світи
Минули і теперішні, наповнять
Твій розум спокоем знання. А видно,
Той проводир вчинив тобі лиш зло;
Хоч я йому пробачила і вдячна,
Що він так швидко нам тебе вернув.

Каїн.

Так швидко?

Ада.

Проминуло дві години,

Як ви пішли, для мене довгих, тільки
По сонцю все ж не білий,
як дві години.

Каїн.

Я коло сонця був так близько, бачив
Світи, що у його промінні грілись
Давно, яких не буде вже, й світи,
Які ніколи ще не знали світла.

Здавалося мені — пройшли роки.

Ада.

Лише години.

Каїн.

В розуму, виходить,
Є влада над властивістю часу, —
Вимірює його він згідно з тим,
Що споглядає — втішне чи болюче,
Дрібне чи всемогутнє. Бачив я
Безмежного буття творіння вічні,
Світів померлих брили скам'янілі,
Я вічність бачив, і мені здавалось,
Що я расту, сп'янілий від краплини
Її безмежжя. А тепер я знов
Свою злиденну малість відчуваю.

Дух правду говорив, що я — ніщо!

Ада.

Чому він це сказав? Єгова нам

Такого не казав.

Каїн.

Себе він тішить,
Зробивши нас **нікчемністю**, якою
Ми є. Він сяйвом Раю і безсмертя
Привабив спершу прах земний,

та знову
У тлінність кинув. А за що?!

Ада.

Ти знаєш —
За гріх батьків.

Каїн.

А що до того нам?

Вони грішили — **хай вони** вмирають!

Ада.

Недобре ти говориш, думку цю
Тобі той дух, з яким ти був, навів.

Могла б я вмерти, щоб жили вони!

Каїн.

Чому, кажу, це треба? Навіть хай би
Наситила єдина жертва того,
Хто прагне нашого життя, і це ось
Дитя не знало б смерті і страждань,
Щоб їх своїм нащадкам передати.

Ада.

Нам невідомо, чи страждання наші
Не викуплять колись наш рід.

Каїн.

Невинним
Каратися за грішних? Де ж тут викуп?
Чому приносять в жертву нас,

невинних,
За гріх, що ставсь до нашої появи?

Нам непотрібні й жертви викупні

За той таємний, безіменний гріх,

Якщо він тільки в прагненні до знань!

Ада.

О! Знову ти, мій Каїне, грішиш:
Твої слова лунають мов кощунство.

Каїн.

Тоді залиш мене!

Ада.

Ніколи! — навіть
Як Бог тебе покине.

Каїн.

Що це тут?

Ада.

Два вівтарі, які зробив брат Авель

В. твою відсутність, —
щоб спалити жертви,
Як ти прийдеш.
Каїн.

Як знає він, що я
Ділити хочу з ним вогні і жертви,
Його подачки Богу — він шодня
Їх палить, та не шана і молитва
У нього на лиці, а нищий страх —
Він Господу мав хабара підносить.
Ада.

Звичайно, Авель добре робить.
Каїн.

Одного вітара. Я жертв не маю.
Ада.

Дари земні — прекрасний ранній цвіт
І паростки, і квіти, і плоди, —
Для Бога добрі жертви, як подати
Їх лагідно й з душевним каяттям.
Каїн.

Я працював, орав, під жаром сонця
Вмивався потом,

згідно із прокляттям:
Що ще я винен? І за що я маю
Ще й лестити? За боротьбу, в якій
Ми у стихії ледве вириваєм
Хліб, що їмо?

За що тут бути вдячним?
За те, що прах я, в поросі звиваюсь,
Щоб стати прахом? Вже як я ніщо —
Для чого ж лицемірити й вдавати
Себе щасливим серед мук? Чому
Повинен я ще й каятись? У чім?!
Гріх батька вже покрили наші муки
Й віки грядущі викуплять його
З надлишком у проклятім нашім роді.
Не знає наш малий хлопчина сонний,
Що в ньому зрють зародки скорботи,
Що в ньому вічні муки міріадів!
Вже краще б я вхопив його у сні,
Щоб кинути об скелю, щоб не дати
Йому життя, щоб...
Ада.

Боже мій! Дитини
Не зачіпай — моєї і твоєї
Дитини! Каїне!
Каїн.

Не бійсь — в ім'я
Усіх зірок і влади, що над ними,
Крім поцілунка батьківського, цій
Дитині я нічого не зроблю.

Ада.
Для чого ж мова та страшна?
Каїн.

Сказав я,
Що краще вмерти, як в житті терпіти
Страждання всі, й нащадкам передати
Ще гірші муки; та якщо тобі
Слова ці неприємні — я скажу,
Що краще б він ніколи не родився.
Ада.

О, не кажи так! Де була б та втіха —
Всі радощі, турботи материнські —
Яка його годує, любить?... Тихше!
Він просинається... Єнох, мій любий!

(Вона йде до дитини)

О Каїне! Дивись: який він повний
Життя і сили, щастя і краси;
А схожий як на мене і на тебе,
Коли привітний ти — ми всі тоді
Подібні — правда ж?

Мати, батько й син
Повторюються, мов у світлих водах

Одне в одному рисами, коли
Вони привітні, і привітний ти.
Люби ж нас, Каїне! Й заради нас
Люби й себе — тебе ж ми любим.

Глянь!

Сміється він і тягне рученята —
Як очка голубі вітають батька!
Мов захватом окрилене, тріпоче
Його тільки. Не говори про муки!
Позаздрили б твоїм батьківським

втіхам

І херувими, що дітей не мають.
Благослови його! Ще слів подяки
Він не складе,

а вдячність відгукнеться
У нього в серці і в твоїм також.

Каїн.
Благословляю, хлопчику! Якщо
Благословення смертного звільнить
Тебе й врятує від прокляття змія.

Ада.
Воно звільнить! Благословення батька
Сильніше за лукавство плазуна.

Каїн.
Я в тому маю сумнів; тим не менше
Його благословляю.

Ада.

Брат наш йде.

Каїн.
Твій брат.

(Входить Авель)

Авель.
Здоров будь. Каїне, мій брате,
Господній мир тобі!
Каїн.

Вітаю, Авель.

Авель.
Сестра казала, наче мандрував ти
З якимось духом, вищим за усіх
Відомих нам. Він з тих, які подібні
На батька?
Каїн.

Ні.

Авель.
Тоді навіщо з ним
Водитися? — він може бути ворог
Всевишньому.
Каїн.

Зате людині друг.
А чи Всевишній був таким, як ти
Його назвав?

Авель.
Його назвав! Ти нині
Говориш дивно, брате. Сестро Адо,
Лиши нас — ми приступимо до жертви.

Ада.
Мій Каїне, прощай; та спершу сина
Ще поцілуй. Його душа невинна
Й молитви брата мир і благочестя
В тобі відновлять, може!

(Ада йде з дитиною)

Авель.
Де ти був?

Каїн.
Не знаю.

Авель.
Ти не знаєш і того,

Що бачив?
Каїн.

Смерть, безсмертя, всемогутність,
Безмежжя, незбагненні таємниці
Простору із незчисленністю світів.
Минулих і теперішніх, — і вихор

Сонць, місяців, земель,
які крутились
В багатозвучних сферах, коло мене
Проносячись з громовим дивним співом;
І це мене зробило непридатним
Для спілкування з смертними: покинь
Мене самого, Авель.

Авель.
Незвичайним
Якимсь вогнем блищать у тебе очі,
Палають щоби неприродним жаром,
В твоїх словах лунають дивні звуки,
Що значить це?

Каїн.
Це значить... але прошу,
Лиши мене одного.

Авель.
Не раніш, як
Помолимося і жертву принесем.

Каїн.
Я прошу, Авель, принеси ту жертву
Один — тебе Єгова дуже любить.

Авель.
Обох він дуже любить, сподіваюсь.

Каїн.
Тебе все ж більше. То мені байдуже.
Ти здатніший, ніж я, йому молитись;
Що ж, кланяйся йому —
та тільки сам —
Принаймні що — без мене.

Авель.
Брате, я
Не гідний був би сином зватись батька
Великого, коли б не поважав
Як старшого, тебе і не просив,
Щоб ти зайняв у службі Божій перше,
Тобі належне місце.

Каїн.
Я ж для себе
Ніколи не обстоював його.

Авель.
Тим більше сумно. Я тебе прошу —
Не відмовляйся. Твоя душа під гнітом
Омани і спокуси. Це тобі
Дасть спокій.

Каїн.
Ні; ні в чому не знайду я
Вже більше спокій! **Спокій!** Я кажу?
Ніколи я в душі його не знав,
Хоч бачив заспокоєні стихії.
Мій Авелю, залиш мене! Чи сам я
Тебе лишу, щоб ти здійснив свій намір.

Авель.
Ні те, ні друге. Виконати мусим
Обов'язок ми наш. І ти не гнівайся.

Каїн.
Якщо вже мусить бути так — гаразд:
Що слід мені робити?

Авель.
Обирай
З двох вівтарів собі один.

Каїн.
Для мене
Ти вибери: в них бачу я лиш дерн
І камінь.

Авель.
Обираєш ти!

Каїн.
Я вибрав.

Авель.
Цей вищий і тобі він більше личить,

Як старшому. Тепер готуй свої
Пожертви.

Каїн.
Де ж твої?

Авель.
Дивись, отам —
То первенці від стад — щонайжирніших
Я одібрав — смиренний дар пастуший.

Каїн.
Я землероб; отар не маю; можу
Лиш те давати, що земля мені
Дає за труд — оці плоди.

(Він збирає плоди)

Поглянь,
Які вони дозрілі і барвисті.

(Вони готують вівтарі і запалюють вогонь)

Авель.
Мій брате, ти, як старший,
мусиш перший
Молитися й подати жертву.

Каїн.
Ні,
Тут я новак. Почни, а я — як зможу —
Робитиму вже так, як ти.

Авель
(стає навколішки). О Боже!
Хто створив нас, хто у наше тіло
Вдихнувши дух життя,
благословив нас,
Хто сохранив нас, —

батьковим гріхам
Не дав згубити всіх його дітей, —
Що статися могло, якби твій суд
Не зменшила твоя ще більша милість;
Вона твоя вірада, і вона
Прощення дарувала нам — подібне
До райського блаженства в порівнянні
Із нашими великими гріхами.
Єдиний Владар світла і добра,
І вічності, і слави! Все було б
Без тебе злом —

з тобою ж ми не схибим —
Твоє ж бо всемогутнє милосердя
Готує нам якийсь благий кінець —
Хоч незбагнений він, та неминучий.
Від першого із пастухів смиренних
Цих первенців із первородних стад
Прийми, як дар мій.

Жертва ця — ніщо,
Бо що мої дари для тебе важать?
Та глянь на них

як на молитву вдячну,
Яка несеться до твоїх небес.
Перед тобою й іменем твоїм
Я голову схиляю до землі,
З якої прах я — на віки віків!

Каїн
(говорить, стоячи прямо).
Дух невідомий! — хто чи що не є ти —
Могутній, може, може, навіть добрий, —
Яквилучити зло з твоїх діянь;
Єгова на землі! І Бог на небі!

А може, безліч маєш ти імен
Й властивостей, так само, як творинь.
Як милість роздаєш ти за молитви —
Прийми їх! Як жадаєш олтарів
І жертвами втішаєшся — бери їх!
Підносять їх тобі істоти дві,
Що тут стоять.

Як любиш кров — то ось,
Праворуч, на пастушій вівтарі.
Для тебе вбиті первістки отар,

І їх останки в небеса твої
Димлять, немов багрянний фіміам.
Чи ось на дерні чистому лежать
Солодкі, запашні плоди землі,
Які перед лицем ясного сонця
Тобі я пропоную — може, добрі
Вони тобі здадуться — хоч, звичайно,
Це лиш зразки твоїх робіт; — і вже
Тебе не молять зглянутись на них.
Оскільки їм не довелося втрачати
Кров і життя.

Як жертвеник без жертви,
Олтар безкровний може запобігти
Твоєї ласки, глянь на ці дари!
А той, хто готував їх, є такий.
Яким його створив ти, і не просить
У тебе він нічого, що благати
Слід на колінах. Злий він — знищ його!
Якщо він добрий — убивай, щади —
Як хочеш — все в однім тобі, можливо,
Що без твоєї волі зло й добро
Не мають влади. Добрий ти чи злий.
Не знаю я, бо я не всемогутній —
Про всемогутніх не мені судити:
Я мушу тільки вироки твої
Терпіти — так, як досі я терпів.

(Вогонь на вітарі Авеля займається у стовп
сліпучого полум'я і підноситься до неба;
тимчасом вихор перекидає вітар Каїна і
розсипає плоди далеко по землі)

Авель
(на колінах).
Молися, брате! В гніві наш Єгова!
І гнів його на тебе.

Каїн. Це чому?

Авель.
Плоди твої розсипано на землю.

Каїн.
З землі прийшли,
хай вернуться у землю.

Насіння їхнє дасть нові плоди
Ще цього літа. А тобі криваве
Твоє дання сприяє краще. Глянь,
Як з димом кров палаючого м'яса
У язиках вогняних смокче небо!

Авель.
Не думай про мої дари — скоріше
Готуй нову пожертву, поки ще
Не зовсім пізно.

Каїн. Я не стану більше
Ніяких будувати вітарів,
і не терпітиму цього...

Авель
(встаючи).
Що хочеш
Ти цим сказати, Каїне?

Каїн. Звалити
Твій жертвеник, залитий кров'ю цих
Ягнят і козенят, що молоко
Пили й росли, щоб кров'ю захлинутись.
Олтар твій — нищий підлабузник неба,
Молить безглузких кіптявий тлумач!

Авель
(опираючись йому)
Не смій — не додавай
блюзнірських вчинків
До нечестивих слів! Хай цей вітар
Стоїть, бо він освячений тепер
Благоволінням вічного Єгови.

Який прийняв мої дари.
Каїн.

Його!!
Його благовоління! Як з'єднати
Його високу благість і віраду.
Котру дає чад паленого м'яса
І дим кривавий?! Муки матерів,
Іх тужний лемент за дітьми своїми,
Коли злощасні несвідомі жертви
В жахливих корчах мруть

під богомільним
Твоїм ножем? Геть! Відійди з дороги!
Кривавий спомин цей нехай

не тьмарить
Ясного сонця й світу не ганьбить!

Авель.
Ні, Каїне, не смій! В насильстві грубім
Мого ти не торкнешся вітаря:
Але якщо ти хочеш скористатись
Ним для нової жертви, то він твій.

Каїн.
Нової жертви?! Відійди з дороги.
Бо нею стане...

Авель Ти про що говориш?

Каїн. Геть! Дай дорогу!
Бог твій любить кров!

Ти бачив це — не заважай! Бо він
І тут більше матиме!

Авель. **Його**
Великим іменем, я між тобою
І вітарем йому приємним стану.

Каїн.
Якщо себе самого любиш ти,
То відступись і дай мені цей дерн
Вернути в рідний ґрунт його —
інакше...

Авель
(опираючись йому).
Люблю я Бога більше за життя.

Каїн
(вдаряючи його у скроню
головешкою, яку вихопив
з жертвовного вогню).
Тож дай твоє життя своєму Богу!
Життя він любить.

Авель
(падає). Що зробив ти, брате?

Каїн.
Брат!

Авель.
Боже мій! Прийми твого раба...
Прости його убивцю — він не знав
Що діяв... Каїн, дай мені свою...
Твою дай руку... і нещасній Зіллі
Скажи...

Каїн
(після хвили остовпіння).
Моя рука! вона червона,
І що... що це?

(Довга пауза, повільно роздвляється навколо)

Де я?.. один!.. Де ж Авель?
Де Каїн? — Може бути, що він — я?
Мій брате, встань!
Чого ти ліг на землю?
Тепер не час для сну; чому такий
Блідий ти? Що з тобою?!

Ти ж сьогодні
Такий був сповнений життя!

Ні, Авель!

Я прошу, не жартуй, не смійся з мене.
Удар мій був нестямний, але ж він
і не смертельний... О, навіщо ти
зі мною став боротись?! Ти жартуєш,
ти хочеш налякати... Я ударив,
але ж я тільки вдарив. Ворушись,
поворухнись хоч раз! — ну от,

так — добре!..

Ти дихаєш! Ще дихай, ще... О Боже!
О Боже!

Авель.

(дуже тихо). Хто тут Бога називає?

Каїн.

Убивця твій.

Авель.

Хай Бог йому простить!

Ти, Каїне, втіш бідну Зіллу: в неї
тепер один є тільки брат.

(Авель вмирає)

Каїн.

А в мене

ні одного! Хто в мене брата взяв?

Він дивиться! — тож він не вмер!

Смерть схожа

на сон, а сон повіки закриває.

Він дихає, його уста відкриті;

не чути... ні. А серце! Його серце!

Послухаю, чи б'ється?.. Я подумав...

Ні! Ні! Це все уява чи прийшов я

в якийсь не той, в інший, гірший світ.

Земля пливе круг мене... що це?..

Мокре...

(Торкається рукою чола, потім дивиться на неї)

Однак це ж не роса! Це кров...

моя кров...

Моя і брата! і пролита мною!

В чім спільність буду мати я з життям,

як я відняв життя в своєї ж плоті?

Але ж не вмер він!

Що, ця тиша — смерть?

Ні! Він проснеться; я тут зачекаю.

Тож не таке слабке життя, щоб раптом

так згаснути! Він говорить до мене

Ще після того. Що ж йому скажу я?..

Мій брате! Ні... на це не відгукнеться...

Брати ж один одного не вбивають.

І все ж... Скажи... Заговори до мене.

О! Хоч би слово ще із рідних уст,

Щоб міг терпіти я свій власний голос!

(Входить Зілла)

Зілла.

Якийсь тут шум я чула; що то значить?

Тут Каїн; і лежить мій чоловік.

Що робиш ти тут, брате? Він заснув?

О небо! Він блідий, і цей струмок?..

Ні, ні! — не кров то: хто б її пролив?

О Авель! Що ж це? Хто зробив таке?

Не дихає, не рухається — й руки

холодні і висковзують, мов каміні!..

О Каїне! Жорстокий! Як же ти

його не захистив? Хто б не напав

на нього, ти ж сильніший,

мав би перший

на захист бігти! Батьку! Єво! Адо!

Їдть сюди скоріше! Смерть у світі!

(Зілла біжить, кличучи батьків)

Каїн

(сам). А хто її привів сюди? Я — той,
хто смерть ненавидів, кому лиш думка
про неї отруїла все життя
раніше, ніж я сам її побачив.
Це я привів, свого штовхнувши брата
в її холодні, мовчазні обійми, —
так, наче смерть свої страшні права
не здійснить без моєї допомоги.
Нарешті я проснувся — сон жахливий
зробив мене безумним; але він,
він вже ніколи більше не проснеться!

(Входять Адам, Єва, Ада і Зілла)

Адам.

На крик і сльози Зілли я прийшов...

Що бачу я?! Це правда! Син мій!

Син мій!

(До Єви) Дивися, жінко:

що зробила ти

Разом із змієм!

Єва.

О! Мовчи про це!

Отруйні зуби того змія в серце

мені впились. Мій найлюбіший, Авель!..

Єгово! Карюю ти перевершив

мою вину — його забрав ти в мене!

Адам.

Хто міг зробити вчинок цей страшний?

Кажі, ти ж був тут, Каїне, — то ангел

ворожий, що відкинувся від Єгови.

Чи звір із лісу?

Єва.

О, зловісне світло,

як блискавка, пронизує мене!

Ось головня, важка й в крові! Узята

із олтаря, вона від диму чорна

і закривавлена...

Адам.

Кажі, мій сину!

Кажі й запевни, що нове не впало

на нас, нещасних, горе!

Ада.

Говори.

Мій Каїне! Й скажи, що це не ти!

Єва.

То він. Я бачу це — він опускає

злочинну голову, він люті очі

кривавими руками закриває.

Ада.

До нього ти несправедлива, мати!

Ти, Каїне, спростуй страшний

цей наклеп,

який лиш горе вирвало в батьків.

Єва.

Єгово! Слухай! Хай прокляття змія,

прокляття вічне, упаде на нього!

Зміїне сім'я в ньому, а не наше.

Хай будуть чорні дні його! Нехай!..

Ада.

Спинися! Мати, не клени — він син твій,

він брат мені, не проклинай його,

він чоловік мій.

Єва.

Взяв твого він брата,

у Зіллі — чоловіка, в мене — сина!

З очей моїх жену його навіки!

Всі узи розриваю з ним, бо він

природні узи сам порвав — отут...

О смерть! Смерть!

Чом мене ти не взяла?

Я ж перша привела тебе, чому

не забиралась зараз?..

Адам

Єво! Бійся,

Щоб горе це тебе не привело
До нечестивих слів. Важку нам долю
Давно вже напропорочено, й тепер
Збувається вона, і ми смиренно
Ї нести повинні, щоб Господь наш
Упевнився, що ми раби покірні
Його святої волі.

Єва

(показуючи на Каїна).

Його волі!

Цього утіленого духу смерті,
Кого я привела, щоб він засіяв
Мерцями землею. Хай його клене
Усе живе! Від нестерпимих мук
Хай він, як ми після вигнання з Раю,
Біжить в пустелю, доки рідні діти
Не вб'ють його, як брата він убив!
Хай ночі й дні крилаті херувими
Женуть його вогненними мечами!
Гадюччя хай звивається й сичить,
Де йтиме він! Плоди землі йому
Стають золою в роті! Скорпіони,
Щоб він не спав, кишать під головою!
Хай в снах свою він тільки

жертву бачить!

І жах смертельний

сон відніме в нього!

Нехай струмки і ріки стануть кров'ю,
Як він устами спаленими схоче
Їх осквернити! Хай його зречуться
Стихії! Хай в агонії живе він,
Яка буває тільки перед смертю!
А смерть того, хто перший познайомив
Із нею людство, буде гірша смерті!
Геть, братовбивця! Назва йому — Каїн
Віднині для грядущих міриадів
Синів людських, які возненавидять
Тебе, хоч ти б і їх прабатьком став!
Згорить трава, де ступиш ти! Ліси
Тобі відмовлять в сховищі! Земля
Тобі не дасть притулку,

прах — могили!

А сонце — світла! Небо — свого Бога!

(Єва йде)

Адам.

Ти, Каїне, покинь нас! Вкупі нам
Не жити більше. Йди! Й лишни на мене
Покійника... Надалі я самотній...
Ми не повинні бачитись ніколи.

Ада.

О тату мій, хоч ти не розлучайся
З ним так —

не збільшуй Євиних проклять

На ньому!

Адам.

Я його не проклиною:

Він у душі своїй несе прокляття
Ходімо, Зілло!
Зілла.

Я повинна тут

Лишитись, біля тіла чоловіка.

Адам.

Ми вернемось назад, як піде той,
Хто нам поклав таку страшну повинність.
Ходімо, Зілло!

Зілла.

Ще раз поцілую

Бліде лице, уста його — недавно
Такі гарячі... Серце моє! Серце!

(Виходять Адам Зілла, плачучи)

Ада.

Чув, Каїне, ми мусимо йти геть.

Готова я, зберу дітей. Єноха
Нестиму я, а ти — його сестру.
Слід вийти ще за дня, щоб не блукати
Нам у пустелі під покровом ночі.
Ти ж розмовляй зо мною хоч.

Зо мною —

Твоєю власною

Каїн.

Покинь мене!

Ада.

Чому? Всі ж кинули тебе.

Каїн.

А ти

Чого ще ждеш? Тобі не страшно бути
З тим, хто таке зробив?

Ада.

Я не боюсь

Нічого, крім розлуки із тобою.

Мене жахає те, що сталось. Тільки

Про це я не повинна говорити —

Це має залишатись між тобою

Й великим Богом.

Голос (із середини вигукуює).

Каїн! Каїн!

Ада.

Чувш

Ти голос?

Голос (із середини). Каїн! Каїн!

Ада.

Він звучить.

Як голос ангела.

(Входить Ангел Господній)

Ангел.

Де брат твій Авель?

Каїн.

Хіба я сторож братові моему?

Ангел.

Що, Каїне, зробив ти?! Голос крові
Убитого до Господа волає.

Тепер проклятий будеш від землі.

Яка уста відкрила, щоб прийняти

Кров брата твого від руки твоєї.

Надалі за важкі твої труди

Земля не дасть тобі своєї сили;

Від цього дня вигнанцем будеш ти,

Поневірятись будеш по землі!

Ада.

Це покарання більше, ніж він може

Перенести. Дивися, ти зганяєш

Його з лиця землі, і образ божий

Закриється від нього. Може статись,

Що всякий, хто зустрінеться із ним —

Вигнанцем. що блукає по землі, —

Уб'є його.

Каїн.

Якби таке можливо!

Де вбивця мій?

Де він на цій самотній,

Ніким ще не заселеній землі?

Ангел.

Свого ти брата вбив, і хто від сина

Твого тебе заступить?

Ада.

Ангел Світла!

Будь милостивий, не кажи, що я
Тепер грудьми годую вбивцю батька!

Ангел.

Свого він тільки батька повторив би.

Чи не кормила Єва молоком

Того, хто тут лежить облитий кров'ю?

Убивство брата викликати може

І батьковбивство. Але так не буде.
Господь, твій Бог і повелитель мій,
Звелів печать на Каїна покласти,
Щоб він в безпеці міг блукати. Хто
Вб'є Каїна — усеремеро такому
Відплата буде з голови його.
Підходь до мене!

Каїн. Що зо мною зробиш?

Ангел.
Чоло твоє затаврувати маю,
Щоб вберегти тебе від тих діянь,
Які ти сам вчинив.

Каїн. Ні, хай помру я!

Ангел.
Цього не буде.

(Ангел кладе знак на чоло Каїна)

Каїн.
Палить він мій лоб —
Та що це в порівнянні з тим вогнем,
Яким палає мозок мій. Що зможу,
Все витерплю.

Ангел. Суворий і упертий
Ти був відтоді, як родивсь.
мов ґрунт.

Який надалі мусиш обробляти.
А він, тобою вбитий, був сумирний,
Як ті стада, що пас.

Каїн. Був я зачатий
Занадто скоро по гріхопадінню;
Ще мати серцем пам'ятала змія
Й журився батько, втративши Едем.
Я є такий, як є. Я не просив
Життя й не сам себе створив. Але
Якби його своєю смертю міг я
Підняти! А чому б не так? Нехай
Бог дасть життя тому, кого він любить,
Взамін мого життя, яке мені
Було завжди нелюбим тягарем.

Ангел. Хто змінить вбивство?
Це вже непоправно.
Иди! Продовжуй дні свої! Хай вчинки
Твої не будуть схожі на останній!

(Ангел щезає)

Ада.
Він зник; і нам пора вже звідси йти.
Під деревом Єнох, я чую, плаче.

Каїн.
О, ще не знає він, про що він плаче!
А в мене після крові сліз нема!
Хоч всі чотири річки не змогли б
Мою одмити душу. Ти гадаєш,
Мій хлопець не відвернеться від мене?

Ада.
Якби могла я думати, що він
Відвернеться, то я...

Каїн
(перебиваючи її). Ні, ні, доволі
Погроз. Ми їх наслухались занадто.
Иди до дітей. Я зараз теж прийду.

Ада.
Я не лишу тебе самого з мертвим.
Разом підем.

Каїн. О мертвий, вічний свідку!
Ця кров мені закрила землю й небо!
Що ти тепер — не знаю я. Але
Якби ти бачив, чим є я, то, певно,
Простив би того, хто не може мати
Прощення бога й власної душі.
Прощай же! Я не смію доторкнутись
Того, у що тебе я обернув.

Ми народились від одного лона
І годували груди нас одні.
В пориві братніх почуттів хлоп'ячих
Не раз тебе я обнімав. Та більше
Тебе вже я не стріну; й не посмію
Звершити над тобою той обряд.
Що ти мені зробити мав: покласти
Твої останки у могилу — першу
Могилу людства тлінного. А хто
Могилу цю відкрив? О земле! Земле!
За всі дари, що ти мені давала,
Я цей вернув тобі. Ходім в пустелю.

Ада
(припадає і цілує тіло
Авеля).

Страшна і рання смерть тобі судилась.
Мій брате! Лиш одна я не повинна
Ридати з горя. Мушу я віднині
Сушити сльози, а не лити їх.
А хто з усіх страждає так, як я,
Не за одного тебе, а також за
Твого убивцю... Каїне, тепер
Я твій тягар ділитиму з тобою.

Каїн.
На схід від Раю підемо. Там найбільша
Пустеля, і вона мені підходить.

Ада.
Веди! Ти будь моїм поводитирем,
А може, буде Бог твоїм! Ходімо,
Візьмем дітей.

Каїн. А він дітей не мав.

Я власною рукою зупинив
Те джерело смиренних поколінь,
Що шлюб його прикрасили б недавній
І кров мою уперту й непокірну
Приборкали б, якби дітей ми наших
Могли з потомством Авеля з'єднати!
О Авель!

Ада. Мир йому.

Каїн. Але мені?!

(Ідуть)

З англійської переклав
Микола КАБАЛЮК